

Prístup k spravodlivosti v Európe

/// Článok 47 Charty základných práv Európskej únie, patriaci do kapitoly „Spravodlivosť“, zaručuje právo na efektívny prístup k spravodlivosti.

Kontext

Podľa medzinárodného a európskeho práva o ľudských právach musia členské štáty EÚ zaručiť každému, koho práva boli porušené, právo obrátiť sa na súd alebo právo prístupu k orgánu alternatívneho riešenia sporov a požiadať o nápravu. Je to právo na prístup k *spravodlivosti*. Podľa práva EÚ má každý nárok aj na účinný opravný prostriedok pred súdom s cieľom presadiť si práva, ktoré mu priznáva právo EÚ. Jednou dôležitou oblasťou je antidiskriminačné právo, kde právo EÚ zakazuje diskrimináciu na základe pohlavia, rasového alebo etnického pôvodu, sexuálnej orientácie, veku, zdravotného postihnutia a náboženstva alebo presvedčenia. Cieľom tohto informačného letáku je poskytnúť informácie o prístupe k spravodlivosti so zameraním sa na antidiskriminačné právo s výnimkou trestného práva.

Kľúčové otázky

Bez práva na prístup k spravodlivosti si obeť nemôže presadzovať svoje práva, ani požiadať o náhradu vzniknutej škody.

Právo na prístup k spravodlivosti možno ďalej rozdeliť takto:

- právo na spravodlivé a verejné prejednanie veci nezávislým a nestranným súdom;
- právo na získanie právneho poradenstva, obhajoby a zastúpenia počas prejednávania prípadu;
- právo na právnu pomoc, ak od obete nemožno očakávať, že sa bude pred súdom zastupovať sama a nemôže si zaplatiť právnik;
- právo na rozhodnutie vo veci v primeranej lehote a právo na dosiahnutie primeranej nápravy.

Možnosti ďalšieho vývoja

Lehoty

Pri obrátení sa na súd sa od údajnej obete vyžaduje, aby v určitej lehote iniciovala súdne konanie. Táto lehota by mala zabezpečiť primeranú rovnováhu. Obeť potrebuje dostatok času, aby sa rozhodla, či má rozumný dôvod a či sa chce obrátiť na súd. Lehota by však nemala byť príliš dlhá, pretože tým sa údajný páchateľ ocitá v neistote. Väčšina členských štátov EÚ má lehoty od troch do piatich rokov. V oblasti zamestnanosti je však táto lehota omnoho kratšia, ako napríklad v Slovinsku, kde platí lehota osem dní.

Členské štáty EÚ by mali zaistiť, aby lehoty neboli príliš krátke. Mali by zvážiť, či umožnia, aby lehota začala plynúť len vtedy, keď si obeť uvedomí, že došlo k porušeniu jej práv.

Právo podávať žaloby

V oblasti nediskriminačného práva sú členské štáty EÚ povinné priznať združeniam, ako sú mimovládne organizácie (MVO) a odborové zväzy, právo podávať žaloby v mene alebo na podporu obetí so súhlasom obetí. Niektoré členské štáty (ako je Belgicko, Maďarsko a Írsko) umožňujú podávať sťažnosti združeniam v prípadoch, keď obeť nemožno identifikovať alebo ak existujú náznaky diskriminácie. Toto je známe ako *žaloba vo verejnom záujme*. S výnimkou oblasti diskriminačného práva alebo environmentálneho práva sa na súd môže obvykle obrátiť len obeť alebo jej zástupca.

Členské štáty by mali zvážiť, či umožnia žaloby vo verejnom záujme. Je to dôležité, lebo obeť často samé nepodajú žalobu na súd, pretože:

- nepoznajú svoje práva;
- nemôžu si to dovoliť;
- obávajú sa negatívnych dôsledkov, ako je strata zamestnania v prípade, keď sa sťažujú na svojho zamestnávateľa.

Dĺžka konania

Dĺžka času, ktorú súd potrebuje na vydanie rozsudku závisí od toho, o aký zložitý prípad ide, a od počtu odvolaní. Nie je preto možné povedať presne, ako dlho by mali konania trvať. V niektorých členských štátoch EÚ dochádza k závažným prietahom. Ak musí obeť čakať príliš dlho, môže byť právo na prístup k spravodlivosti zbytočné. Dlhé trvanie konaní tiež odrádza obeť od toho, aby sa vôbec obrátili na súd.

Členské štáty EÚ by mali zvážiť zavedenie zrýchlených konaní pre naliehavé prípady. Keď sa prípady týkajú uplatnení nárokov na menšie sumy peňazí alebo nie sú spojené so zložitým dokazovaním a so zložitými právnymi otázkami, možno zaviesť jednoduchšie konanie. Príklady možno nájsť v Rakúsku, Belgicku, Maďarsku a Spojenom kráľovstve.

Náklady na právne zastupovanie a právna pomoc

Pre mnohých ľudí sú náklady za podanie žaloby na súde príliš vysoké. Všetky členské štáty EÚ ponúkajú určitú formu právnej pomoci, v rámci ktorej vám štát buď pomôže zaplatiť právnikovi alebo vymenuje právnikovi, ktorý vás bude zastupovať. Na rozhodnutie o tom, kto má nárok na právnu pomoc, niektoré členské štáty používajú tzv. test finančných prostriedkov založený na majetkových pomeroch a niektoré sa pozerajú aj na to, aká je pravdepodobnosť, že sa prípad skončí úspešne.

Hoci neexistuje žiadne absolútne právo na právnu ochranu podľa práva o ľudských právach, Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) používa iný test. Skúma význam práva, ktoré sa snažíte vymáhať, ako aj to, či vás odmietnutie poskytnutia právnej pomoci zastaví, aby ste využili svoje právo na spravodlivé súdne konanie. Keďže test ESLP je priaznivejší, je pravdepodobné, že mnohým obetiam v členských štátoch EÚ nie je poskytnutá právna pomoc, napriek tomu, že by mala byť.

Členské štáty by mali zabezpečiť, aby právna pomoc bola poskytnutá vždy, keď je potrebná na zabezpečenie spravodlivého súdneho konania. Mali by tiež zvážiť:

- zabezpečenie centier ponúkajúcich bezplatnú právnu pomoc;
- nabádanie jednotlivcov, aby si zabezpečili poistenie právnej ochrany;
- nabádanie, aby spory riešili orgány pre alternatívne riešenie sporov.

Právo na opravný prostriedok

Obete majú nárok na opravný prostriedok, ktorý im zabezpečí náhradu škody, ktorú utrpeli, a ktorý odradí nových páchatelov alebo páchatelov, ktorí opakovane porušujú práva iných. Najbežnejším opravným prostriedkom je náhrada škody. Výška náhrady škody v prípade diskriminácie sa v jednotlivých členských štátoch EÚ značne líši. Tieto rozdiely nemožno vysvetliť len rozdielmi v životných nákladoch v jednotlivých krajinách. Navyše, výška náhrady nemusí byť dostatočne vysoká na to, aby odradila páchatelov alebo nahradila škodu spôsobenú obetiam.

Členské štáty EÚ by mali preskúmať úroveň náhrady za diskrimináciu s cieľom zabezpečiť, aby bola primeraná.

Opravné prostriedky dostupné na európskej a medzinárodnej úrovni

Ak jednotlivci neuspeli pred vnútroštátnymi súdmi, môžu sa obrátiť na inštitúcie na európskej alebo medzinárodnej úrovni. Súdný dvor Európskej únie môže rozhodovať vo veciach týkajúcich sa porušení práva EÚ. Sťažnosti na porušenia ľudských práv sa však častejšie postupujú ESLP, ktorý sleduje dodržiavanie Európskeho dohovoru o ľudských právach. Európsky výbor pre sociálne práva môže od určitých organizácií prijímať tzv. kolektívne sťažnosti na porušenia Európskej sociálnej charty. Inštitúcie Organizácie Spojených národov môžu tiež rozhodovať o sťažnostiach na porušenia medzinárodných zmlúv OSN o ľudských právach, ak štát súhlasí s týmto konaním.

Tieto systémy majú rozličné výhody. SD EÚ má prísne pravidlá pre podávanie žalôb, čo v skutočnosti sťažuje možnosť podať žalobu na súd. ESLP rieši extrémne vysoký počet prípadov, čo spôsobuje prietahy pri vydávaní rozsudkov. Zaviedli sa reformy, ktoré majú pomôcť, aby sa „opakujúce sa“ prípady riešili spoločne. Európsky výbor pre sociálne práva sa zaoberá len sťažnosťami od konkrétnych organizácií, a nie od jednotlivcov. Náklady na prístup k inštitúciám OSN sú nízke, pretože si nevyžadujú zastúpenie právnym zástupcom. Ich rozhodnutia však nie sú právne záväzné.

Členské štáty EÚ by mali zvážiť rozšírenie pravidiel pre podávanie žalôb na SD EÚ. Mali by tiež zabezpečiť zmeny vo svojich právnych predpisoch, ktoré vyžaduje ESLP vo svojich rozsudkoch s cieľom predísť opakovanému porušovaniu práv. Okrem toho by mali zvážiť odsúhlasenie postupov podávania sťažností podľa zmlúv OSN, ak zatiaľ tak neurobili.

Ďalšie informácie:

Prehľad činnosti agentúry FRA v oblasti prístupu k účinnej a nezávislej spravodlivosti v Európe je dostupný na webovej stránke agentúry FRA na adrese:

fra.europa.eu/fraWebsite/research/projects/proj_accessingjustice_en.htm

Správa agentúry FRA „Prístup k spravodlivosti v Európe: prehľad výziev a príležitostí“ (*Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*) bude dostupná online na adrese:

fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_en.htm